

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

"...και Θεός ην ο Λόγος"

Η διασταύρωση της  
θρησκείας με τη  
λογοτεχνία

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ  
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

Φιλοσοφική Σχολή  
Τμήμα Φιλολογίας  
Τομέας Μεσαιωνικών  
και Νεοελληνικών  
Σπουδών



Ιωάννινα, 18-19 Νοεμβρίου 2022



**ΕΛΙΔΕΚ.**  
Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας



Τμήμα Φιλολογίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων  
Τομέας Μεσαιωνικών και Νεοελληνικών Σπουδών

## Φυλλάδιο Περιλήψεων

### ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

*«...και Θεός ην ο Λόγος». Η διασταύρωση της θρησκείας με τη λογοτεχνία*

Ιωάννινα, 18-19 Νοεμβρίου 2022

#### Οργανωτική – Επιστημονική Επιτροπή:

**Αθηνά Βογιατζόγλου**, Καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας  
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

**Αγγέλα Γιώτη**, Επίκουρη Καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας  
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

**Βασίλης Μακρυδήμας**, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής  
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων



## Σκοπός του συνεδρίου

Εάν μπορούμε σχηματικά να πούμε ότι η θρησκεία με τα γραπτά της μνημεία συνιστά την προσπάθεια νοηματοδότησης της ιδέας περί Θεού, και εφόσον η λογοτεχνία ως γλώσσα-δημιουργός επιτελεί κάτι ανάλογο, ορίζοντας μέσα από ένα πλέγμα αφηγήσεων τη σχέση του ανθρώπου με τον κόσμο, τότε, ως ένα βαθμό, η εξίσωση του Λόγου με τον Θεό στο προοίμιο του *Κατά Ιωάννην Ευαγγελίου* μάς προσανατολίζει στη συνάφεια που διέπει τα δύο πεδία. *Homo narrans* και *homo religiosus* χαρακτηρίζονται από μια παράλληλη επιθυμία αποκρυπτογράφησης του νοήματος της ανθρώπινης ύπαρξης, των κοσμικών και των μεταφυσικών της προεκτάσεων. Θρησκεία και λογοτεχνία συχνά διασταυρώνονται. Επιπλέον, μοιράζονται μια κοινή ιδρυτική αρχή από όπου απορρέει η λειτουργίας τους: το επικοινωνιακό σύστημα της γλώσσας. Μάλιστα, μια προκλητική ανάγνωση της εισαγωγικής περικοπής του Ιωάννη μπορεί να ακυρώσει τη διαλεκτική μεταξύ Θεού και Λόγου, αφού ο τελευταίος προϋπάρχει του Θεού: «Ούτος ην εν αρχή προς τον Θεόν. πάντα δι' αυτού εγένετο, και χωρίς αυτού εγένετο ουδέ εν ο γέγονεν».

Η διάδραση της θρησκείας με τη λογοτεχνία έχει ποικίλες εκφάνσεις. Από το μυθιστόρημα του Παναγιώτη Σούτσου Χαριτίνη ή το κάλλος της χριστιανικής θρησκείας (1864) έως σήμερα ο κατάλογος των λογοτεχνών που τους απασχόλησε το ζήτημα της επανίεροποίησης ή απομάγευσης του κόσμου είναι μεγάλος. Κωστής Παλαμάς, Άγγελος Σικελιανός, Νίκος Καζαντζάκης, Νίκος Νικολαΐδης, Τάκης Παπατσώνης, Γιωσέφ Ελιγιά, Γεώργιος Δούρας, Μελισσάνθη, Γιώργος Θεοδοκάς, Ανδρέας Εμπειρίκος, Ζωή Καρέλλη, Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, Γιάννης Βαρβέρης, είναι μόνο λίγοι από τους λογοτέχνες που οικειοποιήθηκαν στο εργαστήρι τους τη θρησκευτική γλώσσα είτε συμπλέοντας με είτε αποκλίνοντας από τα καθιερωμένα θρησκευτικά δόγματα. Ο λογοτεχνικός λόγος που αρθρώνουν με ποικίλα ρητορικά μέσα και διανοητικούς ελιγμούς μάς δίνει τη δυνατότητα να σφυγμομετρήσουμε τις επιβιώσεις, μεταπτώσεις αλλά και μεταλλάξεις του θρησκευτικού συναισθήματος στον νεότερο κόσμο. Παράλληλα, με φόντο την ιδεολογικοποίηση της θρησκείας στο εύρος της νεωτερικότητας, οι πνευματικές ζυμώσεις στον κριτικό λόγο της κάθε ιστορικής περιόδου μας διαφωτίζουν για τον τρόπο και τον βαθμό στον οποίο η θρησκεία επηρεάζει τη διαμόρφωση των θεωρητικών, πολιτισμικών κ.ο.κ. συντεταγμένων της διανόησης μέσα από την οποία επικαθορίζονται οι εκφάνσεις της λογοτεχνικής κουλτούρας.

Το παρόν Επιστημονικό Συνέδριο του Τομέα ΜΝΕΣ του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στόχο έχει να διερευνήσει τις πνευματικές/ιδεολογικές, υφολογικές, ρητορικές, ειδολογικές και μορφικές επιδράσεις που παρατηρούνται στη νεοελληνική λογοτεχνία κατά τη διασταύρωσή της με τη θρησκεία, όπως επίσης και να ιχνογραφήσει την παρουσία της θρησκείας στον νεοελληνικό κριτικό λόγο. Σαφώς, η διεπιστημονικότητα του θέματος αφήνει χώρο σε προσεγγίσεις γύρω από γενικότερα πολιτισμικά ζητήματα που ενεργοποιούνται κατά τη συμπλοκή θρησκείας και λογοτεχνίας.



**Τασούλα Μαρκομιχελάκη**  
Επίκουρη Καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας  
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

**«Έτσι θέλω σάς δείξει»: η «ρητορική φαντασία» των κηρυγμάτων του Ηλία Μηνιάτη (†1714)**

---

Με αφορμή την τελευταία έκδοση των *Διδαχών και Λόγων* του «Χρυσόστομου της Τουρκοκρατίας» Ηλία Μηνιάτη (2020), μπορεί τώρα να ανοίξει πιο συστηματικά η συζήτηση για τη λογοτεχνικότητα των κηρυγμάτων του. Όπως από παλιά είχε παρατηρήσει ο Κ. Θ. Δημαράς (<sup>7</sup>1985, 107), στο ύφος του Κεφαλλονίτη «ανθομανούν τα ρητορικά σχήματα, οι υποφορές, οι ανθυποφορές, εικόνες, παραβολές, οραματισμοί, διάλογοι». Στην κατεύθυνση αυτή, στην προτεινόμενη ανακοίνωση θα ασχοληθώ με ένα σχήμα που ο Λογγίνος στο *Περί Ύψους* είχε ονομάσει «ρητορική φαντασία» και που ο Μηνιάτης φαίνεται να αξιοποίησε αρκούντως προκειμένου να επιτύχει τον στόχο που ο αρχαίος κριτικός είχε περιγράψει και είχε εξηγήσει με παραδείγματα από τον Δημοσθένη και τον Υπερείδη: «Τί μπορεί λοιπόν να επιτύχει η ρητορική φαντασία; Προσφέρει στο λόγο πολλά και διάφορα, και ιδίως ένταση και πάθος. Όταν μάλιστα αναμιγνύεται με την πραγματολογική επιχειρηματολογία, τότε δεν πείθει απλώς και μόνο τον ακροατή, αλλά και τον υποδουλώνει» (Κοπιδάκης 1990, 111). Θα επιχειρήσω να δείξω, δηλαδή, πώς ο Μηνιάτης – που ίσως είχε διαβάσει αυτό το μείζον κείμενο της αρχαίας λογοτεχνικής κριτικής σε μία από τις σχεδόν δέκα μέχρι τότε εκδόσεις του – μπόρεσε να «συνδυάσει πραγματολογική επιχειρηματολογία και παραστατική εικονοποιία» (ό.π., 113), προκειμένου να καταστήσει τον θεολογικό του λόγο αποτελεσματικότερο και πιο αρεστό στο ακροατήριο· με άλλα λόγια, πώς η λογοτεχνία υπηρέτησε τη θεολογία στα κηρύγματά του.

Βιβλιογραφικές παραπομπές:

Κ.Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Ίκαρος, Αθήνα <sup>7</sup>1985.

Λογγίνος, *Περί Ύψους*, ερμηνευτική έκδοση. Μ. Ζ. Κοπιδάκης, Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη, Ηράκλειο 1990.

Ηλίας Μηνιάτης, *Διδαχαί και Λόγοι*, εισαγωγή, επιμέλεια κειμένου, επίμετρο, γλωσσάριο Τασούλα Μ. Μαρκομιχελάκη, Άρτος Ζωής, Αθήνα 2020.



**Δημήτρης Πολυχρονάκης**  
Αναπληρωτής Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας  
Πανεπιστήμιο Κρήτης

**«Αν δεν υπάρχει λοιπόν ο Θεός, τότε τι υπάρχει;» Όψεις της  
θρησκευτικότητας στην ποίηση του Διονύσιου Σολωμού**

---

Στόχος της ανακοίνωσης είναι η ανάδειξη του θρησκευτικού στοιχείου στο σύνολο της ποιητικής δημιουργίας του Διονύσιου Σολωμού.

Σημείο αφετηρίας αποτελεί η πολιτική χρήση της θρησκείας που επιτελείται μέσα από τη σύζευξη χριστιανισμού και ελευθερίας στον *Ύμνο εις την Ελευθερίαν*, σε μια προσπάθεια του ποιητή να κινητοποιήσει τη χριστιανική Ευρώπη υπέρ της Ελληνικής Επανάστασης, αλλά και να διασώσει το κύρος της θρησκείας από τον άθεο ριζοσπαστισμό των φιλελεύθερων κινημάτων.

Με αυτή την έννοια, θα επιχειρηθεί να αναδειχθεί ο ιδιαίτερος προβληματισμός που αναπτύσσει ο Σολωμός στον *Λάμπρο* και τη *Γυναίκα της Ζάκυθος* για την αθεία των επαναστατικών εποχών, καθώς και η προσπάθειά του στα ώριμα έργα του να γεφυρώσει το χάσμα επαναστατικότητας και θρησκείας μέσω μιας έλλογης θεοδικίας, την οποία αποσπά από τον γερμανικό ιδεαλισμό της εποχής του και κυρίως μέσα από την ανάγνωση του Hegel.



**Παναγιώτης ΕΛ Γκεντί**  
**Υποψήφιος Διδάκτορας Νεοελληνικής Φιλολογίας**  
**Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών,**  
**Επιστημονικός Συνεργάτης ΙΙΕ/ΕΙΕ**

## **Μια εγκύκλιος κατά των μυθιστορημάτων (1882)**

---

Ο Μεθόδιος Παπαναστασόπουλος, επίσκοπος Σύρου, εν έτει 1882 με εγκύκλιο προς το ποίμνιό του στηλίτευε την ανάγνωση μυθιστορημάτων, προκρίνοντας τη μελέτη των Γραφών. Η κίνησή του, παρ' ότι σήμερα έχει ξεχαστεί, αποσκοπούσε στην ηθική αναμόρφωση του κοινωνικού συνόλου διά μέσου της θρησκείας και συνέπλεε με παρόμοιες αντιδράσεις ποικίλων κύκλων και συλλογικοτήτων των δύο τελευταίων δεκαετιών του 19ου αιώνα, οι οποίες αποσκοπούσαν στην ηθικοποίηση με όχημα άλλοτε την πατρίδα και τη θρησκεία άλλοτε την οικογένεια.

Η ανακοίνωση θέτει στο κέντρο της συζήτησης την εγκύκλιο, επιδιώκοντας πρωτίστως να διακριβώσει τις ειδικότερες συνθήκες έκδοσής της. Πώς αυτή συνδέεται με το ευρύτερο ποιμαντορικό έργο του Μεθοδίου; Πώς η παραγόμενη στην Ερμούπολη λογοτεχνία αντικατοπτρίζεται σε αυτήν; Με ποιον τρόπο το ανθηρό κίνημα του μακρακισμού στη Σύρο εμπλέκεται στην έκδοση; Ποιες ήταν οι αντιδράσεις που πυροδότησε; Πώς συνδέεται με συγκαίρινους κοινωνικούς λόγους και πώς συνομιλεί με άλλα ακροατήρια;

Η εξέταση των αλληπάλληλων ταλαντώσεων που επέφερε η εγκύκλιος στο πολιτισμικό πεδίο, εκκινώντας από το τοπικό πλαίσιο και προχωρώντας προς ένα αρκετά διευρυμένο, πέρα από τα σύνορα του εθνικού κράτους, επιτρέπει την αναδιαπραγμάτευση και εκλέπτυνση των ιστοριογραφικών και γραμματολογικών σχημάτων γύρω από δύο διασταυρούμενα πεδία – αφ' ενός αυτό της ιστορίας της συντηρητικής σκέψης στην Ελλάδα του φθίνοντος 19ου αιώνα και αφ' ετέρου εκείνου της ιστορίας του κριτικού λόγου γύρω από το γραμματειακό είδος του μυθιστορήματος.



Βασίλης Βασιλειάδης

Επίκουρος Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

«Γυνή άνευ θρησκείας προσομοιάζει πλοίω στερουμένω  
πηδαλίου». Όψεις και χρήσεις της θρησκείας στα έντυπα της  
γυναικείας αμφισβήτησης τον 19ο αιώνα

---

Το πλέγμα σχέσεων που αναπτύσσεται ανάμεσα στον αγωνιστικό λόγο των γυναικών και τις θρησκευτικές ιδέες και αντιλήψεις στον ελληνικό 19ο αιώνα βρίσκεται κατά κανόνα στο περιθώριο της έρευνας. Φαίνεται μάλιστα να κυκλοφορεί άρρητα μια αόριστη εντύπωση περί πλήρους διάρρηξης μεταξύ των δύο μερών. Όμως η μελέτη των γυναικείων εντύπων στον 19<sup>ο</sup> αιώνα, με έμφαση στα τελευταία του χρόνια, όταν διαμορφώνεται ένα οργανωμένο πρώτο κίνημα γυναικείας διεκδίκησης, μας επιτρέπει να διακρίνουμε δεσμούς, άλλοτε απροσδόκητα συμπεριληπτικούς και άλλοτε αντιρρητικούς, που επιτρέπουν μια δυναμική και πολυφωνική συνομιλία μεταξύ των δύο. Η ανακοίνωση στηρίζεται στη συστηματική έρευνα γυναικείων εντύπων και δίνει εύγλωττα προτεραιότητα στην *Εφημερίδα των Κυριών* (1887-1917). Πώς διαπλέκονται ο ορμητικός, ανατρεπτικός λόγος των γυναικών που διεκδικούν έξοδο στον δημόσιο χώρο της εκπαίδευσης, της εργασίας, της συγγραφής με τον παραδεδομένο πατριαρχικό λόγο της χριστιανικής θεολογίας; Ποιες μετατοπίσεις συντελούνται ένθεν κακείθεν; Τι είδους αναδιπλώσεις ή στοχαστικές προσαρμογές επιτρέπουν κάποτε τη συνάντηση θρησκευτικής πίστης και γυναικείας διεκδίκησης; Πώς αναπλαισιώνεται αυτή η σχέση ή συνάντηση μέσα στο ευρύτερο ανανεωτικό, ανορθωτικό κλίμα της εποχής (ιδεολογικό, εθνικό, επιστημονικό, κ.λπ.) που ενεργοποιεί γυναικείες συσσωματώσεις και εκκλησιαστικές οργανώσεις; Η ανακοίνωση δεν ενδιαφέρεται να εξαντλήσει την περιγραφή των τεκμηρίων (άρθρα, σημειώματα, αλληλογραφία των εντύπων) αλλά να θέσει ερωτήματα και έναν συναφή προβληματισμό, προτείνοντας ένα σχήμα κατανόησης των σχέσεων αυτών.



Γεωργία Γκότση

Καθηγήτρια Νεοελληνικής και Συγκριτικής Φιλολογίας

Πανεπιστήμιο Πατρών

## Δερβίσηδες στην ελληνική λογοτεχνία, 1880-1920: Δια- θρησκευτική συνύπαρξη στον χώρο του εθνικού

---

Την περίοδο 1880-1920 οι Έλληνες λογοτέχνες δείχνουν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μορφή του Δερβίση αλλά και ευρύτερα για το ετερόδοξο Ισλάμ των σουφιστικών ταγμάτων. Έχοντας ως βάση άλλοτε προσωπικές εμπειρίες και εντόπια βιώματα, όπως συμβαίνει με τους Γεώργιο Βιζυηνό, Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, Ανδρέα Καρκαβίτσα και Χρήστο Χρηστοβασίλη, και άλλοτε λαϊκές παραδόσεις και παραμύθια, όπως στην περίπτωση του Αχιλλέα Παράσχου ή της Αλεξάνδρας Παπαδοπούλου, δημιουργούν θελκτικές εικόνες ασκητών μουσουλμάνων, που αντιβαίνουν τις επικρατούσες εθνικές αντιλήψεις του Τούρκου ως εχθρού. Το ανθρωποκεντρικό πρόσωπο με άξονα τη δικαιοσύνη και την προσφορά που χαρακτηρίζει τον σουφισμό, ο συγκρητικός λαϊκός του χαρακτήρας που ενσωματώνει παγανιστικά και χριστιανικά στοιχεία, η πρόταξη της μυστικιστικής αναζήτησης του θεού και η ταπείνωση του σώματος έναντι της υπακοής στο επίσημο ισλαμιστικό δόγμα, αλλά και το παρελθόν σχέσεων αγαστής συμβίωσης και κοινής λατρείας χριστιανών και οπαδών του σουφισμού στον κοντινό οθωμανικό χρονότοπο, καθιστούν τους δερβίσηδες συμβολικούς εκπροσώπους ενός οικείου, αποδεκτού, μη φανατικού Ισλάμ. Η ανάκλησή του σε μια περίοδο μεγαλοϊδεατικών διεκδικήσεων συνιστά μια απλόχωρη κίνηση αναγνώρισης ενός παραδείγματος κοινωνικής και θρησκευτικής συμβίωσης που αντιστέκεται στη δυτική αντίληψη του έθνους – μια αντίληψη που δομείται στον άξονα της θρησκευτικής, γλωσσικής και πολιτισμικής διαφοράς.





**Λάμπρος Βαρελάς**  
Αναπληρωτής Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας  
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

**Θρησκευτικά ψευδώνυμα νεοελλήνων λογοτεχνών (1880-1930)**

---

Στην προτεινόμενη ανακοίνωση θα συζητηθεί η χρήση θρησκευτικών (βιβλικών και άλλων) ψευδωνύμων από Έλληνες λογοτέχνες κατά την περίοδο της μεγάλης ακμής της ψευδωνυμογραφίας στη λογοτεχνία και τον Τύπο. Θα παρουσιαστούν τα θρησκευτικά ψευδώνυμα και θα γίνουν οι σχετικές ταυτίσεις (όπου είναι εφικτό). Παράλληλα, θα εξεταστούν τα έντυπα στα οποία χρησιμοποιήθηκαν και θα αναζητηθούν οι λόγοι της επιλογής αυτής της κατηγορίας ψευδωνύμων.



Αγγέλα Καστρινάκη  
Καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας  
Πανεπιστήμιο Κρήτης

## Κήποι της αμαρτίας στην ελληνική πεζογραφία

---

Στην ανακοίνωση θα παρουσιάσω την Πτώση των πρωτοπλάστων σε ορισμένα έργα της ελληνικής λογοτεχνίας, από τα τέλη του 19ου αιώνα έως σχετικά πρόσφατα. Η Πτώση συνήθως βρίσκεται κρυμμένη μέσα σε περίπλοκα σύμβολα, που δεν έχουν εξιχνιαστεί ως τώρα. Αν δυο νέοι συναντηθούν σε έναν κήπο –είτε αυτός βρίσκεται σε νησί του Αιγαίου στα μέσα του 19ου αι, είτε σε χωράφι έξω απ' το Ηράκλειο στις αρχές του 20ού, είτε στη μεγαλοαστική Σμύρνη της πριν την Καταστροφή εποχής, είτε σε μια προπολεμική μεσοαστική κατοικία της Θεσσαλονίκης–, αν μάλιστα αυτός ο κήπος τύχει να είναι περιτοιχισμένος, πιθανότατα έχουμε να κάνουμε με μια Εδέμ, και επικρέμαται η Πτώση, όχι βέβαια η πρωταρχική, αλλά μια επανάληψή της. Η Πτώση, αυτό το τόσο πολύπλοκο και επίδικο κατασκευάσμα των θεολόγων, στη λογοτεχνία παρουσιάζεται σχεδόν πάντα ως επίδοση στη σεξουαλική πράξη. Θεολογικά υπάρχει πρόβλημα με τη συγκεκριμένη ερμηνεία, και πράγματι οι συγγραφείς μας (πάντα άνδρες) συνήθως αποκλίνουν από την ορθόδοξη θεολογική σκοπιά, καθώς είναι ιδιαίτερα εχθρικοί προς το σώμα και προς την ύλη γενικότερα. Άλλοι συγγραφείς ωστόσο δοκιμάζουν να ανατρέψουν την εχθρότητα αυτή, αναγγέλλοντας την ανάσταση του έρωτα και τη συμφιλίωση του χριστιανικού κόσμου με το σώμα. Κάποτε ο προβληματισμός είναι ευρύτερος και αφορά την επιθυμία για έρευνα του φυσικού κόσμου και την ανάγκη μετριασμού της αίσθησης παντοδυναμίας που αποκτά ο άνθρωπος.



Κίρκη Κεφαλέα

Καθηγήτρια Συγκριτικής Θρησκευτικής Λογοτεχνίας

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

## Η απεικόνιση της Μαγδαληνής στη γυναικεία νεοελληνική ποίηση

---

Καμία μορφή της Καινής Διαθήκης, ακόμη ούτε και αυτή του Ιούδα, δεν είχε στο φαντασιακό των ανθρώπων ανάπλαση τόσο διαφορετική από εκείνη της πραγματικής της ζωής όσο η μορφή της Μαρίας Μαγδαληνής. Και καμία μορφή της Καινής Διαθήκης, πλην βεβαίως του Ιησού και της Θεοτόκου, δεν υπήρξε τόσο ισχυρός πόλος έλξης για τους ποιητές και τις ποιήτριες όσο η μορφή της Μαγδαληνής. Η μελέτη των μεταβιβλικών εικόνων της, του μύθου της και των αναπλάσεών του από τη λογοτεχνία και την τέχνη, μάς οδηγεί σε ποικίλα συμπεράσματα. Σε αυτή τη σύντομη εισήγησή μου θα επιχειρήσω να ανιχνεύσω τον τρόπο με το οποίο αναπλάθουν τρεις σημαντικές ποιήτριες της νεοελληνικής μας λογοτεχνίας, η Κική Δημουλά, η Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ και η Λένα Παππά, τον μύθο της Μαγδαληνής και να εξετάσω πώς εικονογραφούν μέσω της μορφής της το ποιητικό τους όραμα.



Μαρίνα Αρετάκη  
Μέλος Ε.Δι.Π., Τμήμα Φιλολογίας  
Πανεπιστήμιο Κρήτης

## Πίστη και προσευχή στην πεζογραφία του Ηλία Βενέζη

---

Ο αυτοβιογραφικός αφηγητής του Ηλία Βενέζη, που γράφει στις τελευταίες γραμμές της *Εφταλούς* (το βιβλίο δημοσιεύεται το 1972, έναν χρόνο πριν από τον θάνατο του συγγραφέα) μια φράση απολογισμού και ευχαριστίας προς τον Θεό, μετά από μια σκηνή προσευχής, απέχει πολύ από τον αφηγητή του μυθιστορήματος *Το νούμερο 31328*· ο τελευταίος αποτυπώνει έναν κόσμο όπου η πίστη δοκιμάζεται και απ' όπου ο Θεός μοιάζει να έχει αποσυρθεί. Η εισήγηση θα εστιάσει αρχικά στο *Νούμερο 31328* και στο ζήτημα της διατήρησης ή μη της πίστης κατά τη διάρκεια των τραυματικών ιστορικών γεγονότων και σε ακραίες συνθήκες όπως εκείνες που βίωσαν οι αιχμάλωτοι στα τάγματα εργασίας. Θα εξεταστούν επίσης οι θεματικές της προσευχής και της ιερότητας τόσο στο πρώτο μυθιστόρημα του συγγραφέα όσο και σε μεταγενέστερα μυθιστορήματα και σε συλλογές διηγημάτων (*Αιολική Γη, Γαλήνη, Αιγαίο, Άνεμοι, Οι νικημένοι*).



Σταύρος Ζουμπουλάκης

Πρόεδρος του Εφορευτικού Συμβουλίου της Εθνικής Βιβλιοθήκης της  
Ελλάδος

## Ο Άγγελος Σικελιανός ευαγγελιζόμενος. Σχόλιο στο «Πέμπτο Ευαγγέλιο» από το *Πάσχα των Ελλήνων*

---

Το «Πέμπτο Ευαγγέλιο» κατέχει κεντρική θέση στο *Πάσχα των Ελλήνων*. Μετά τα ποιήματα του αρχαιοελληνικού μύθου, με το ποίημα αυτό ο Σικελιανός, «στερνός και ξέχωρος» ευαγγελιστής, μας εισάγει στον χριστιανικό μύθο του. Η εισήγηση θα σχολιάσει τις πηγές του ποιήματος και θα προσπαθήσει να φωτίσει το περιεχόμενο του σικελιανικού ευαγγελίου.





Αννίτα Παναρέτου

Δρ. Νεοελληνικής Φιλολογίας

«Θέλω να σταβρωθώ κι εγώ»

Μιχαήλ Ακύλα, *Οι τελευταίες μέρες του Ιούδα*: μια βιβλική παράφραση

---

Ο Μιχαήλ Ακύλας, γεννημένος το 1900, ήταν αξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού. Αργότερα μετατάχθηκε στην Αεροπορία. Συνελήφθη, καθώς επιχειρούσε να διαφύγει στη Μέση Ανατολή, χαρακτηρίστηκε όμηρος και εκτελέστηκε στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής στις 5 Ιουνίου 1942.

Ο Μιχαήλ Ακύλας ήταν επίσης ποιητής και πεζογράφος. Στο έργο του *Οι τελευταίες μέρες του Ιούδα* (1934) προβάλλεται η ανθρώπινη δυναμική που τείνει στη θεία φύση. Οι απόψεις του αποτυπώνονται με λιτότητα και ακριβολογία, σε ένα συγκερασμό αντισυμβατικότητας και ευσέβειας, σεμνότητας και υψηλοφροσύνης.



**Γιάννης Δημητρακάκης**  
**Επίκουρος Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας**  
**Πανεπιστήμιο Κρήτης**

**Η παρουσία της γαλλικής ρωμαιοκαθολικής διανόησης στο  
περιοδικό *Ελληνικά Γράμματα***

---

Η ανακοίνωσή μου προτίθεται να διερευνήσει την παρουσία της γαλλικής ρωμαιοκαθολικής διανόησης στα *Ελληνικά Γράμματα* (1927-1930). Σημαντικά ονόματα διανοουμένων και λογοτεχνών που συνδέθηκαν με τον καθολικισμό (Henri Massis, Charles Maurras, Jacques Maritain, Charles Réguy, Ernest Psichari, κ.ά.) εμφανίζονται στις στήλες του περιοδικού άλλοτε με μεταφράσεις κειμένων τους, άλλοτε με μελέτες αφιερωμένες σε αυτούς και άλλοτε με αναφορές των αρθρογράφων του εντύπου στο έργο τους. Θα επιχειρήσω να απαντήσω στα ακόλουθα ερωτήματα: Τι δηλώνουν οι συγκεκριμένες επιλογές προσώπων και κειμένων εκ μέρους των *Ελληνικών Γραμμάτων*; Ποιες όψεις του γαλλικού ρωμαιοκαθολικισμού, που γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση στο λογοτεχνικό και διανοητικό πεδίο τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, προβάλλει το περιοδικό και ειδικότερα ο ιδρυτής και διευθυντής του Κωστής Μπασιτιάς, που είχε ασπαστεί τον καθολικισμό το 1924; Πώς σχετίζονται οι όψεις αυτές με άλλες ιδεολογικές κατευθύνσεις που εκφράζονται στο περιοδικό;



Δημήτρης Καραθανάσης  
Υποψήφιος Διδάκτορας Κλασικής Φιλολογίας  
Πανεπιστήμιο Πατρών

## Η θρησκευτικότητα του Miguel de Unamuno στη λογοτεχνική κριτική του Μεσοπολέμου

---

Η παρουσία του Miguel de Unamuno (1864-1936) στη λογοτεχνική κριτική του μεσοπολέμου είναι αποτέλεσμα μιας γενικότερης επιθυμίας που παρατηρείται την ίδια περίοδο για την προσέγγιση της θρησκευτικής φιλοσοφίας μέσα από στοχαστές όπως ο Blaise Pascal (1623-1662), ο Søren Kierkegaard (1813-1855), ο Leon Cheston (1866-1938) κ.λπ. Βασικός συντελεστής στη προσπάθεια οικείωσης του ελληνικού πνευματικού κοινού με τον Unamuno υπήρξε ο Κλέων Παράσχος (1894-1964), ο οποίος αναδεικνύει τη θρησκευτική πίστη του Βάσκου φιλοσόφου. Στη διαλεκτική φιλοσοφική διαδρομή του Unamuno αξιοποιούνται αντιθετικά ζεύγη όπως πίστη-αμφιβολία, ελπίδα-απελπισία, ζωή-λογική, δίπολα, δηλαδή, τα οποία είναι ικανά να συντελέσουν στη προσέγγιση του αυθεντικού ανθρώπου. Η έννοια της πίστης, η οποία απασχολεί τον Παράσχο, διατρέχει όλο το έργο του φιλοσόφου- δοκιμιακό και ποιητικό- αποτελώντας μια κινητήριο δύναμη στη προσπάθεια προσέγγισης της αλήθειας. Αυτό, όμως, που για τον Βάσκο φιλόσοφο θεμελιώνει τη πνευματική ζωή του ανθρώπου, είναι η συγκρουσιακή κατάσταση πίστης και λογικής. Θεμέλιο της πίστης για τον Unamuno, όπως σημειώνει ο Παράσχος, είναι η αμφιβολία, η οποία ωθεί προς την ουσία της ανθρώπινης ύπαρξης.



Γιάννης Στάμος

Δρ. Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Birmingham,  
Μεταδιδακτορικός ερευνητής

## Θρησκευτική γλώσσα στη λογοτεχνική κριτική των χρόνων της μεταξικής δικτατορίας

---

Η λογοτεχνική κριτική διαπλέκεται με τη θρησκεία ποικιλοτρόπως, με τον εμφανέστερο ίσως τρόπο να συνίσταται στην ενασχόλησή της με έργα δεδηλωμένου θρησκευτικού περιεχομένου ή οπτικής. Ασχέτως, όμως, της υφής και της στόχευσης των λογοτεχνικών έργων, προσώπων ή ζητημάτων που συζητά, ο λόγος της ελληνικής μεσοπολεμικής λογοτεχνικής κριτικής επιμολύνεται συχνά από θρησκευτική γλώσσα. Η εισήγηση θα εξετάσει αυτές ακριβώς τις παρεισδύσεις και επιχώσεις της θρησκευτικής γλώσσας μέσα στο λόγο της κριτικής κατά τα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας. Το φαινόμενο είναι ήδη εγγενές στην πολυσημία της λέξης *πνεύμα*, που σχετίζεται με τη διάνοηση, την κουλτούρα, αλλά και τη θρησκεία. Στο επίκεντρο της εισήγησης τίθενται θρησκευτικές λέξεις και εκφράσεις, όπως οι: *θείος*, *ιερός*, *μάρτυρας*, *θαύμα*, *βάπτιση*, *προφήτης*, *κήρυγμα*, *μύστης*, *ανάσταση*, καθώς και φορμουλαϊκές φράσεις που παραπέμπουν σε βιβλικό ή ευρύτερα θρησκευτικό διακείμενο, λ.χ. «ουκ επ' άρτω μόνω ζήσεται άνθρωπος», «εν αρχή ην ο Λόγος», «ο Λόγος σαρξ εγένετο» κ.λπ. Η ανάλυση της θρησκευτικής αυτής διάστασης του λόγου της κριτικής παρέχει καίριες ενδείξεις για τη στάση επιμέρους κριτικών απέναντι σε ευρύτερα λογοτεχνικά, καλλιτεχνικά και διανοητικά ζητήματα, μα και για τη διάχυτη παρουσία του θρησκευτικού στοιχείου στις μείζονες κριτικές (συ)ζητήσεις της εποχής, όπως αυτές για την «πνευματική αφύπνιση της επαρχίας» και τη δημιουργία ενός «νέου» ή «τρίτου ελληνικού πολιτισμού».



## Παναγιώτης Αρβανίτης

Δρ. Νεοελληνικών Σπουδών του Ελεύθερου Πανεπιστημίου του  
Βερολίνου

### «Vox clamantis in deserto». Η προνομιακή συνάντηση του Τ. Κ. Παπατσώνη με τη φιλοσοφική κληρονομιά του χριστιανικού υπαρξισμού

---

Αξιοποιώντας αφενός τα στοιχεία της σύγχρονης έρευνας σχετικά με το δοκιμιακό έργο του Τ. Κ. Παπατσώνη (Ζουμπουλάκης, Μακρυδήμας) και ανατρέχοντας αφετέρου στις εμβληματικές μελέτες των G. Pattison, M. Westphal και J. Stewart γύρω από την ιστορική και θεωρητική τοποθέτηση της φιλοσοφικής κληρονομιάς του χριστιανικού υπαρξισμού, σκοπός της ανακοίνωσής μου είναι να χαρτογραφήσει τις σύνθετες διαδρομές της πρόσληψης των ιδεών του χριστιανικού υπαρξισμού στο κριτικό και δοκιμιακό έργο του Παπατσώνη, εστιάζοντας κυρίως στη συνάντηση του τελευταίου με το έργο και τη σκέψη τριών κορυφαίων εκπροσώπων της εν λόγω παράδοσης, των S. Kierkegaard, L. Cheston και N. Berdyaev. Δεδομένης της ιδιότυπης θρησκευτικότητας του κατεχοχίν Έλληνα θρησκευτικού ποιητή, εύλογα μπορεί να υποθέσει κανείς πως στην παπατσωνική σκέψη ενυπάρχουν όλα εκείνα τα στοιχεία που τον καθιστούν προνομιακό συνομιλητή των ιδεών του χριστιανικού υπαρξισμού. Ένας ποιητής τόσο θεολογικός, με τον παράδοξο θρησκευτικό δεισμό του (Ορθόδοξο και Καθολικό) να απλώνει τις ρίζες του τόσο στην ανατολική όσο και στη δυτική χριστιανική παράδοση, με το βλέμμα του ενωτικό και οικουμενικό, στραμμένο τόσο στο ευρωπαϊκό κέντρο όσο και στην ευρωπαϊκή περιφέρεια, ποιητής περίπλοκα «πρωτοποριακός», που σε πείσμα της ριζοσπαστικής νεωτερικής εκκοσμίκευσης θέλησε να παραμείνει ως το τέλος μοντέρνος και την ίδια στιγμή πιστός χριστιανός, ο Παπατσώνης ήταν αναπόφευκτο σχεδόν να συναντηθεί με την κληρονομιά του θρησκευτικού υπαρξισμού στο σύνθετο εκείνο πλέγμα μοντέρνου, λογοτεχνίας και θρησκευτικής πίστης που ορίζει την υβριδική ταυτότητα του τελευταίου.





## Νίκος Καγκελάρης

Υποψήφιος Διδάκτορας Νεοελληνικής Φιλολογίας

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

### Η “αποκαθήλωση” του Αγίου Κωνσταντίνου στο Κωνσταντίνος ο Μέγας του Κοσμά Πολίτη: τα ιδιοτελή κίνητρα της στροφής προς τον χριστιανισμό

---

Ο Κωνσταντίνος ο Μέγας (1957) του Κοσμά Πολίτη πραγματεύεται τα γεγονότα της ζωής του Μεγάλου Κωνσταντίνου από τη νίκη του επί του Μαξεντίου το 312 μ.Χ. στη μάχη της Μουλβίας γέφυρας έως και το θάνατό του. Ωστόσο, πρόθεση του Πολίτη δεν είναι να εξυμνήσει τον αυτοκράτορα, αλλά να ανατρέψει «τον εξιδανικευτικό θρύλο για τον εδραιωτή του Χριστιανισμού και [...] ιδρυτή της Βυζαντινής αυτοκρατορίας» (Δεκαβάλλες, 1974). Η ανατροπή αυτή επιτυγχάνεται με ποικίλους τρόπους, βασικότεροι εκ των οποίων είναι:

1. η παρουσίαση του Κωνσταντίνου, όχι ως Αγίου, αλλά ως *serial killer*, που δεν διστάζει να οδηγήσει στον θάνατο ακόμη και τα πιο κοντινά του πρόσωπα, όπως τον γιο του Κρίσπο, τη γυναίκα του Φάουστα και τον φιλόσοφο Σώπατρο·
2. η σύνδεση του Κωνσταντίνου με τον Νέρωνα, καθώς και με σύγχρονους δικτάτορες, ιδίως του μεσοπολέμου, όπως τον Χίτλερ και τον Μεταξά·
3. η έμφαση στα ιδιοτελή κίνητρα που οδηγούν τον Κωνσταντίνο να στραφεί στον Χριστιανισμό και τελικά να βαπτιστεί.

Από τους παραπάνω τρόπους “αποκαθήλωσης” του Κωνσταντίνου η παρούσα ανακοίνωση θα εστιάσει στον τελευταίο, ενώ στη συνέχεια θα επιχειρηθεί να αναδειχθεί το ιδεολογικό υπόβαθρο του θεατρικού έργου, καθώς αυτό βρίσκεται σε άμεση σύνδεση με την εν λόγω “αποκαθήλωση”. Συγκεκριμένα θα υποστηριχθεί ότι ο Πολίτης, μεταπλάθοντας δημιουργικά απόψεις περί του συγκεκριμένου αυτοκράτορα τόσο βυζαντινών ιστοριογράφων όσο και σύγχρονών του κομμουνιστών, δημιουργεί έναν ήρωα που εγκληματεί κατ’εξακολούθηση και ταυτόχρονα στρέφεται προς τον χριστιανισμό, όχι επειδή τον ασπάστηκε, αλλά αφενός για να υλοποιήσει τα πολιτικά του σχέδια, αφετέρου για να αποφύγει την τιμωρία και τα βασανιστήρια κατά την ημέρα της Κρίσης των νεκρών· γι’ αυτό το λόγο αλλά και φανερά φοβισμένος από τη διδασκαλία του πρώτου Λατίνου θεολόγου, του Τερτυλλιανού, επιλέγει να βαπτιστεί την ύστατη στιγμή, ώστε να απαλλαγεί από όλα του τα εγκλήματα. Κατά τη διερεύνηση, λοιπόν, των κινήτρων της στροφής του Κωνσταντίνου προς τον χριστιανισμό θα δοθεί, μεταξύ άλλων, έμφαση στο διακειμενικό διάλογο που αναπτύσσει το θεατρικό του Πολίτη με τα έργα του Τερτυλλιανού *De Spectaculis* και *De Baptismo*.

Βιβλιογραφικές παραπομπές:

Α. Δεκαβάλλες, «Σ’ αναζήτηση του ιδανικού στην αγάπη: Εισαγωγή στο έργο του Κοσμά Πολίτη», *Βιολικά Γράμματα* τ.χ. 4, 1974, σ. 189.



**Βασίλης Μακρυδήμας**

**Δρ. Νεοελληνικής Φιλολογίας, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής**

**Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**

## **Οι έμφυλες διαστάσεις του χριστιανισμού στο Άσμα της Ιωάννας και του Κωνσταντίνου του Τάκη Σινόπουλου**

---

Το 1961 ο Τάκης Σινόπουλος δημοσιεύει το έβδομο ποιητικό του βιβλίο με τίτλο *Το Άσμα της Ιωάννας και του Κωνσταντίνου*, το οποίο, την επόμενη χρονιά, τιμήθηκε με το Β΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης (εξ ημισείας με τον Νίκο Καρούζο). Η συλλογή αυτή, ελάχιστα μελετημένη μέχρι τις μέρες μας, καθώς ο *Νεκρόδειπνος* του 1972 συγκέντρωσε το μεγαλύτερο ενδιαφέρον των μελετητών του Σινόπουλου, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον όσον αφορά την εκμετάλλευση της χριστιανικής παράδοσης. Το έργο είναι άμεσα συνυφασμένο με το αίσθημα του αδιεξόδου, του θανάτου, του κατακρημνισμένου μεταπολεμικού ανθρώπου -κεντρικά θέματα σε όλο το έργο του ποιητή-, στους στίχους του, όμως, δεν διασώζεται μόνο η εικόνα μιας ζοφερής πραγματικότητας και τα εμπόδια επικοινωνίας ανάμεσα στους δύο πρωταγωνιστές. Μέσα από τη νοηματική περισσότερο ιδιοποίηση του κατεχοχίν λυρικού, ερωτικού και ευφορικού ποιήματος της Παλαιάς Διαθήκης, του *Άσματος Ασμάτων*, ο Σινόπουλος όχι μόνο επιχειρεί να αντιστρέψει το αισιόδοξο κλίμα του εβραϊκού κειμένου αλλά και να υπονομεύσει την προνομία του γυναικείου υποκειμένου που παρατηρείται σε αυτό, θεσπίζοντας έμφυλους ρόλους που βρίσκονται πιο κοντά στο πατριαρχικό μοντέλο.



**Γιώργος Σπαθής**  
**Μεταπτυχιακός Φοιτητής Νεοελληνικής Φιλολογίας**  
**Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**

**Ιερή/βέβηλη. Η εξομολόγηση ως διαπραγμάτευση του ομοερωτισμού στον Γιώργο Ιωάννου**

---

Οι κριτικές προσεγγίσεις στο έργο του Γιώργου Ιωάννου επανειλημμένα επανέρχονται στο ζήτημα της βιωματικότητας και στους τρόπους με τους οποίους αυτή μεταπλάθεται λογοτεχνικά σε ό,τι συχνά αποκαλείται εξομολογητική γραφή. Στην προσπάθειά του να ενσωματώσει θεματικά στο έργο του το ομοερωτικό βίωμα, ο συγγραφέας επιλέγει το μυστήριο της εξομολόγησης μετασχηματίζοντάς το από τελετουργία σε τεχνοτροπία. Στην παρούσα ανακοίνωση, η εξομολόγηση θα με απασχολήσει τόσο ως λογοτεχνικός τρόπος, όσο και ως προς τη σχέση που δημιουργεί ανάμεσα στο αφηγηματικό υποκείμενο και στην επαναδιαπραγμάτευση της ταυτότητας του συγγραφέα.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο Ιωάννου αξιοποιεί στα πεζογραφήματά του παραθέματα από την Αγία Γραφή με ανατρεπτικό τρόπο. Η μαθητεία στα κατοχικά κατηχητικά και τα συσσίτια των χριστιανικών οργανώσεων διευκολύνουν την έκφραση αυτή, όμως, όπως θα υποστηρίξω, η στόχευση διαφέρει. Συναρτώντας τις περικοπές με ερωτικά επεισόδια ή σεξουαλικές σκηνές, ο συγγραφέας δεν αποβλέπει απλώς στο συνηθισμένο για την γραφή του συγκερασμό του υψηλού με το πεζό, ούτε βέβαια σε ένα φίλτρο νομιμοποίησης του σεξουαλικού εαυτού του. Πρόκειται για μία συμφιλωτική διαδρομή εκτεινόμενη από την παραδοχή της ενοχής με σκοπό την συγχώρεση έως, στα μετέπειτα γραπτά του, την εκρίζωση της ενοχής μέσω της ιεροποίησης μιας ταπεινής για τον θρησκευτικό λόγο επιθυμίας. Η ερωτική επιθυμία νοηματοδοτείται τελικά ως θρησκευτική τελετουργία, η οποία δεν χρήζει νομιμοποίησης ή αφορισμού - είναι για τον συγγραφέα, όπως άλλωστε και ο λόγος, «μεγάλη ανάγκη της ψυχής».



**Αγγέλα Γιώτη**  
**Επίκουρη Καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας**  
**Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**

## **Πίστη και θυσία στο έργο του Βύρωνα Λεοντάρη**

---

Καμιά θεολογία δεν απασχολεί αυτόνομα τον Βύρωνα Λεοντάρη (1932-2014). Όταν όμως φτάνει η εποχή του πιο έντονου προβληματισμού του για το ζήτημα της πίστης, δηλαδή της δυνατότητας που μπορεί ή όχι να διαθέτει ο άνθρωπος να πιστέψει απόλυτα, ο θρησκευτικός λόγος αποβαίνει μια πλούσια πηγή απ' όπου αντλεί υποθέσεις εργασίας για τα ποιητικά του πειράματα. Το ίδιο συμβαίνει και με το ζήτημα της θυσίας, αναφορικά με ένα ερώτημα για την αξία της.

Έχοντας ασκηθεί στο πνεύμα μιας αρνητικής διαλεκτικής, ο Λεοντάρης καταστρώνει ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα αποφαιτικής ποιητικής, στο περιβάλλον του οποίου ο θρησκευτικός λόγος βρίσκεται διαρκώς αντεστραμμένος. Η ανακοίνωση επιχειρεί να διερευνήσει μια τέτοια πορεία στο έργο του, εξετάζοντας την ποίησή του, σε τρεις κυρίως συλλογές (*Εκ περάτων*, 1986· *Εν γη αλμυρά*, 1996· *Έως*, 2003), αλλά και τον δοκιμιακό του λόγο.



Μάριος-Κυπαρίσσης Μώρος  
Υποψήφιος Διδάκτορας Νεοελληνικής Φιλολογίας  
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

## Το Μεταφυσικό και το Ιστορικό: μια ποιητική συνάντηση Νικολάι Μπερντιάεφ και Κυριάκου Χαραλαμπίδη

---

Η έννοια της μεθιστορίας, έννοια φορτισμένη θεολογικά, κυριαρχεί στην ποίηση του Κυριάκου Χαραλαμπίδη, μια και το ανθρώπινο δεν είναι λίγες οι φορές που συμπλέει με το θεϊκό. Αυτή η σύμπλευση, ωστόσο, δεν αφορά μια ποίηση «θρησκευτική» με τη συμβατική έννοια που δίνουμε στον παραπάνω χαρακτηρισμό. Ο Χαραλαμπίδης ενσωματώνει στο έργο του τόσο τρόπους όσο και «τόπους» της θεολογίας. Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι να διερευνήσει μία μόνο πτυχή της πολυδαίδαλης αυτής σχέσης: τον διάλογο του ποιητή με τη σκέψη του Ρώσου διανοητή Νικολάι Μπερντιάεφ, ως προς τον τρόπο με τον οποίο κατανοείται η Ιστορία. Με τον φακό μας να εστιάζει κατά βάση στον Θόλο (1989) του Κύπριου ποιητή, συλλογή αμιγώς μεθιστορική σύμφωνα με την κριτική, στην οποία η Ιστορία της Κύπρου και συγκεκριμένα η εισβολή αποκτούν μια καθαρά μεταφυσική διάσταση, θα αναζητήσουμε τους κοινούς αρμούς στη με θεολογικά πρίσματα θέαση της Ιστορίας. Η οντολογική κατανόηση της ιστορικότητας, όπως παρουσιάζεται στον Μπερντιάεφ, συναντά το ποιητικό της *alter ego* στους στίχους του Χαραλαμπίδη. Ιστορικό και ανθρώπινο πεπρωμένο ταυτίζονται σε μια διαρκώς επαναλαμβανόμενη κίνηση εντός, εκτός και επί τα αυτά του συμβατικώς νοούμενου ιστορικού χρόνου.





**Ευριπίδης Γαραντούδης**  
**Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας**  
**Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών**

**Θρησκευτική ταυτότητα και ετερότητα στα *Ανθολόγια Λογοτεχνικών Κειμένων***

---

Η ετερότητα που οφείλεται στις θρησκευτικές πεποιθήσεις προστατεύεται, όπως και πολλές άλλες ετερότητες, από την ευρωπαϊκή και την εθνική νομοθεσία. Συναφώς η εμπέδωση της κατανόησης ή και της ανοχής απέναντι σε ζητήματα που προκύπτουν από τις διαφορές των θρησκευτικών πεποιθήσεων αποτελεί στόχο στα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, εναρμονισμένο με τις παρούσες κοινωνικές συνθήκες. Ωστόσο, οι αναπαραστάσεις της θρησκευτικής ετερότητας στα λογοτεχνικά κείμενα που εντάσσονται στα *Ανθολόγια των Λογοτεχνικών Κειμένων* της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης είναι λίγες και περιορισμένου εύρους σε σχέση με τον παραπάνω στόχο. Στην ανακοίνωσή μου γίνεται αναδρομή στα *Ανθολόγια των Λογοτεχνικών Κειμένων* της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης προκειμένου να φανεί ότι αυτά σε ό,τι αφορά τις θρησκευτικές πεποιθήσεις εστίαζαν στην ορθόδοξη χριστιανική πίστη. Στη συνέχεια ο σχολιασμός μου επικεντρώνεται στα τέσσερα λογοτεχνικά κείμενα που επιλέχθηκαν στην ενότητα «Θρησκευτική ζωή» του ανθολογίου *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* (Β΄ Γυμνασίου) - *Βιβλίο Μαθητή* (2006). Τέλος, προτείνονται και σχολιάζονται λογοτεχνικά κείμενα γύρω από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις τα οποία θα μπορούσαν να εμπλουτίσουν ένα ανθολόγιο λογοτεχνικών κειμένων για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση με στόχο τον σεβασμό των συναισθημάτων και των πεποιθήσεων του θρησκευτικά άλλου. Η ανακοίνωση γίνεται στο πλαίσιο των δράσεων του ερευνητικού προγράμματος «Ο ξένος, ο άλλος, ο διαφορετικός: Ταυτότητα και ετερότητα στη λογοτεχνία» (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.).



**Παναγιώτης Υφαντής**  
**Καθηγητής Πατερικής Σκέψης και Αγιολογίας**  
**Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης**

**Πίστη και θρησκευτικότητα στο μυθιστόρημα του Σωτήρη Δημητρίου *Ουρανός απ' άλλους τόπους* (2021)**

---

Σύμφωνα με τον συγγραφέα Σωτήρη Δημητρίου, η αξία του τελευταίου μυθιστορήματός του, εν πολλοίς έγκειται στη ντοπιολαλιά της ηρωίδας, η οποία, μέσω της οιονεί κατακλυσμιαίας αφήγησής της, ξεναγεί τον αναγνώστη στα χορταριασμένα χωράφια και στις αφανείς σκιερές γωνιές του γλωσσικού της σύμπαντος. Ωστόσο, πέρα από τη γλωσσική, φιλολογική και λογοτεχνική του υπόσταση, αυτό το σύμπαν λειτουργεί και ως ένας υπαρξιακός οίκος, που δίνει φωνή στις μεταφυσικές σταθερές, στις ηθικές και κοινωνικές αξίες και στις σύστοιχες νοοτροπίες των ανθρώπων που ζουν και συμβιώνουν κάτω από τη στέγη του.

Σκοπός αυτής της εισήγησης είναι να ανιχνεύσει και να αναδείξει το μυθολογικό και θεολογικό υπόστρωμα που διατρέχει τις σελίδες του μυθιστορήματος. Η προσέγγιση αυτή στέκεται σε θεμελιώδεις εκδοχές της λαϊκής και γι' αυτό ακατέργαστης θρησκευτικότητας που σφράγιζε την αγροτική κοινωνία και το κοσμοείδωλό της. Επιπλέον, αποκαλύπτει το περιεχόμενο και τις εκφράσεις μιας πίστης γνήσιας και ωμής, απαλλαγμένης από λόγιους χειρισμούς και ζυμωμένης με υλικά ασύμβατα και αντιφατικά: μιας πίστης, εντέλει, που αν και αγνοεί τις σαφείς κατηγοριοποιήσεις και ετικέτες και παραπέμποντας στη θεολογική ευρυχωρία των δημοτικών τραγουδιών κατορθώνει παρ' όλα αυτά να δώσει νόημα σε μια ζωή γεμάτη κινδύνους και απρόβλεπτες ατομικές και συλλογικές συμφορές.



## Αλφαβητικός Κατάλογος Συνέδρων

---

**Αρβανίτης Παναγιώτης**, Δρ. Νεοελληνικών Σπουδών του Ελεύθερου Πανεπιστημίου του Βερολίνου

**Αρετάκη Μαρίνα**, Μέλος Ε.ΔΙ.Π., Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

**Βαρελάς Λάμπρος**, Αναπληρωτής Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

**Βασιλειάδης Βασίλης**, Επίκουρος Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

**Γαραντούδης Ευριπίδης**, Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

**Γιώτη Αγγέλα**, Επίκουρη Καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

**Γκότση Γεωργία**, Καθηγήτρια Νεοελληνικής και Συγκριτικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών

**Δημητρακάκης Γιάννης**, Επίκουρος Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

**Ελ Γκεντί Παναγιώτης**, Υποψήφιος Διδάκτορας Νεοελληνικής Φιλολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών & Επιστημονικός Συνεργάτης ΙΙΕ/ΕΙΕ

**Ζουμπουλάκης Σταύρος**, Πρόεδρος του Εφορευτικού Συμβουλίου της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος

**Καγκελάρης Νίκος**, Υποψήφιος Διδάκτορας Νεοελληνικής Φιλολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

**Καραθανάσης Δημήτρης**, Υποψήφιος Διδάκτορας Κλασικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών

**Καστρινάκη Αγγέλα**, Καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

**Κεφαλέα Κίρκη**, Καθηγήτρια Συγκριτικής Θρησκευτικής Λογοτεχνίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

**Μακρυδήμας Βασίλης**, Δρ. Νεοελληνικής Φιλολογίας, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

**Μαρκομιχελάκη Τασούλα**, Επίκουρη Καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

**Μώρος Μάριος-Κυπαρίσσης**, Υποψήφιος Διδάκτορας Νεοελληνικής Φιλολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

**Παναρέτου Αννίτα**, Δρ. Νεοελληνικής Φιλολογίας

**Πολυχρονάκης Δημήτρης**, Αναπληρωτής Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης



**Σπαθής Γιώργος**, Μεταπτυχιακός Φοιτητής Νεοελληνικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο  
Ιωαννίνων

**Στάμος Γιάννης**, Δρ. Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Birmingham,  
Μεταδιδακτορικός ερευνητής

**Υφαντής Παναγιώτης**, Καθηγητής Πατερικής Σκέψης και Αγιολογίας, Αριστοτέλειο  
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

